

Broj 2., 2015.g.

NASLOVNICA

SADRŽAJ

INTERVJU S POVODOM

KRITIKA

MANIFESTACIJE

ESEJI

MEĐUNARODNA

SURADNJA

L. Stefanova K. Život je lijep

L. Ignatieva M. Ponovno razmatranje Stanislavskog: Meiningenovci

L. Antonova I. Nasljeđe stepe i moderni oblici umjetnosti u kazahstanskom lutkarstvu

L. Petrović M. Lakoća postojanja lutaka

L. Loukakos K. Lirski teatar u 21. stoljeću

L. Bentić, O. O klavirskom stilu J.S. Bacha

L. Gesheva, Y. Bugarsko razdoblje obitelji Pejačević

IZ STRUKE ZA STRUKU

Marijana Petrović^[1]

Malo pozorište Duško Radović

marijanart@yahoo.com

Lakoća postojanja lutaka u rukama Janka Vrbnjaka^[2]

Ruka je osnovno izražajno sredstvo glumca animatora, koje u sebi akumulira sve njegove stvaralačke mogućnosti i vještinu. Ona je istovremeno njegovo tehničko i stvaralačko sredstvo. Da bi ostvarile po karakteru i temporitmu različite zadatke, neophodna je savršena koordinacija između dvije ruke, gdje jedna preuzima stvaralačku stranu igre, a druga je tehnički opslužuje. Samo rijetki uspijevaju ne samo oživjeti mrtvu materiju vještim, uvježbanim prstima, već ju i "oduhoviti" (termin L. Paljetka). I u prenesenom i u pravom smislu riječi, sudbina likova lutaka je u rukama glumaca animatora. Dati svoje ruke lutki znači svjesno se odreći slobode, svoje moći glumca na otvorenoj sceni, ali i slobode sebe samoga. Opće je poznato da je ruka simbol snage, vlasti, dominacije, ali i pružene pomoći i zaštite, što se najbolje zapaža u radu glumca s lutkom u lutkarskoj predstavi. Ruka ocrta, predstavlja sposobnost činjenja, djelovanja i izvršenja neke radnje, ali u neku ruku ima i funkciju govora. Da bi bila "igriva", ona mora biti elastična i pokretljiva, a njeni dijelovi: rame, lakat, šaka, dlan, prsti (sa svojim zglobovima) obogaćeni biomehaničkim sposobnostima, koji joj omogućavaju prijenos replika gestama, kroz kretanje, uglove, pozicije.

Ovaj je rad posvećen mom učitelju, Janku (Matijas) Vrbnjaku, srpskom glumcu animatoru i tehnologu, pioniru beogradskog lutkarstva i jednom od najistaknutijih stvaratelja SFRJ. Do savršenstva je došao "radom, posvećenošću i odricanjem, kao i upornim kultiviranjem svojih talenata i svojih zanata, koji se zovu umjetnost glume i animacije" ^[3]. Neumoran, radoznao, istraživački nastrojen i prirodno nadaren, lagano je otkrivao tajne i osvajao svijet lutkarstva. Pisac Stevan Pešić je to poetično objasnio na primjeru: "Kad neko pred nama vaskrsava Sokrata, to je čudo umjetnosti. Kad Janko Vrbnjak, pokretom ruke, od parčeta drveta uvijenog krpom stvori čoveka, onda je to, za mene bar, nešto veće od umjetnosti: preobražaj dublji, tajnovitiji i strašniji". ^[4] U novinama je ostalo zabeleženo povodom Vrbnjakove jubilarne predstave *Lutke, ruke i Janko* ^[5] i kako: "Njegove ruke oblikuju snove i pretvaraju u javu. One su zaista svemoćne. Vredno bi bilo videti ih, zapamtiti, snimiti, proučavati." ^[6] Ta snažna šaka, s dugim prstima i dlanom čije su jagodice bile meke poput jastučića, suvereno i čvrsto, a istovremeno je meko i nježno vladala lutkom.

Rođen je 20. listopada 1931. u Moravcima (Ljutomer), u Sloveniji, u radničkoj obitelji koja se odmah na početku rata 1941. priključila narodno oslobodilačkoj borbi. Od 1944. s majkom živi u Beogradu, gdje je završio torbarski zanat. Bio je član dramske sekcije KUD *Polet*, a umjetnički rad počinje 1949. kada je položio prijemni ispit za Dramski - lutkarski studio pri *Pozorištu lutaka NR Srbije*, odmah nakon osnivanja. U okviru studija pratio je predavanja lektora, dr. Đorđa Živanovića i reditelja Predraga Dinulovića: iz književnosti, srpsko-hrvatskog jezika, dikcije, pokreta ruku i tijela, a tehniku lutkarstva je učio od Božidara Valtrovića i Dimitrija Čipčića.

Njegova prva lutka je bila pijana Radojka.

"Pijana, jer nisam znao da je vodim i pokrećem. A

čudesno sam želeo da to što pre savladam, da savladam svoju nemoć. Posle dva sata mojih muka Radojka je prohodala i to se tada za mene graničilo sa genijalnošću, sve dok nisam shvatio da u stvari još nisam bio ni počeo da učim. A lutke su osjetljivi instrument na kojem se mora mnogo, mnogo raditi i vežbati...^[7] Tada se prvi put našao i pred dilemom

Janko Vrbnjak kao Đepeto
K. Kolodi-Stevan Pešić: Pinokio
rež. Margareta Nikulesku
Malo pozorište, Beograd, 1972.
Fotografija: ustupila Marijana Petrović

tko je glumac - on ili lutka? Od prvog trenutka je bio uočljiv njegov talent za animaciju pa su mu dodjeljivane glavne uloge i složeni zadatci, npr. igrao je princa u *Pepeljugi*, Dedicu u *Loptici skočici*...

U *Pozorištu lutaka NR Srbije* Janko je radio do kraja 1951., kada je premješten u Narodno pozorište *Toša Jovanović* u Zrenjaninu. Tamo je igrao na dramskoj sceni ^[8], a prijemom u Savez komunista Jugoslavije 1952. dobija partijski zadatak osnovati lutkarsku scenu pri zrenjaninskom Narodnom pozorištu. ^[9] Kao veliki ljubitelj kazališta, posebno kazalištaza djecu, treći je po redu (od 1952. do 1954.) upravnik Narodnog pozorišta "Toša Jovanović" u Zrenjaninu, Đorđe Damjanov Đekša (po zvanju učitelj), želio da u okviru ovog teatra zaživi stalna dječja scena, na kojoj bi se igrale i lutkarske predstave. Upoznat s radom Janka Vrbnjaka, poziva ga u Zrenjanin i zadužuje da to ostvari s postojećim glumcima dramskog ansambla Narodnog pozorišta. Odmah, već početkom 1952., Janko Vrbnjak dolazi u angažman, očigledno više sklon lutkarskoj, nego dramskoj umjetnosti. Prihvatajući se zadatka, režiji *Ivice i Marice*, po H. K. Andersenu, vrijedno pristupa prvo tehničko - tehnološkim, a zatim i glumačkim pripremama, da bi premijera konačno bila odigrana 17. svibnja 1952.

Iako je ova predstava naišla na lijep prijem kod djece (do kraja sezone je odigrana još 15 puta), Janku Vrbnjaku su veliki problem predstavljali dramski glumci potpuno nezainteresirani baviti se i lutkarskom animacijom. To je bilo vrijeme kada su počeli pristizati prvi akademski glumci i reditelji, a ni osoblje u stolarskoj radionici i krojačnici nije se željelo baviti izradom lutaka, što je zahtjevniji posao. Koliko je bilo teško realizirati ovu premijeru, pored dugog rada na pripremi i opremi predstave, govori i podatak da su četiri uloge odigrali (bračni par) suflerka i kazališni šef računovodstva. Možda je opravdanje to što je na dramskoj sceni bilo po 14 premijera u sezoni, predstave su se svakodnevno igrale pa se teško nalazio prostor za pripremu lutkarskih predstava i neophodnu dodatnu edukaciju glumaca. ^[10] Ne mogavši se izboriti s tim teškoćama i uvidjevši da u tim okolnostima nema perspektive, Janko se već početkom rujna 1952. vraća u beogradsko *Marionetsko pozorište*, današnje *Malo pozorište Duško Radović*, gdje ostaje do svog posljednjeg dana.

Reditelj, profesor glume na FDU Ognjenka Miličević je istakla: "sigurna sam: da u pozorištu za decu treba da rade najbolji, najvredniji, najzaneseniji - jer znamo da se posle teško ispravlja ono što ste pokvarili u početku"^[11]. Srećom, Janko je bio na pravom mjestu. Gluma i umjetnost animacije su se nadigravali u njegovom izvođenju. U predstavi *Kića u carstvu buba*^[12] dominirao je: "pre svega svojom glumačkom i animatorskom sigurnošću. Njegov Doktor Faust izgrađen je sa vrlo malo elemenata, koji su bili dovoljni da se veoma jasno istakne dostojanstvo i veliki autoritet. Dok je druga Vrbnjakova uloga - Trubač građena kao neka vrsta suprotnosti prvoj - sa obiljem izuzetno atraktivnih detalja, koji Vrbnjaka deklarišu kao oprobano majstora animacije."^[13] Na otvorenoj sceni, s maskom ili lutkom u rukama, uvijek je pružao svoj maksimum, analitično, promišljeno i domišljeno. Igrajući u predstavi *Dve babe i tri žabe* ^[14] "glumačkim ostvarenjem Zle babe Janko Vrbnjak se veoma istakao. Tumačeći žensku ulogu, Vrbnjak je našao pravu meru da izvuče ono komično i karikaturno, kloneći se jeftinih efekata, koji se u jednoj ovakvoj kombinaciji (ženska uloga - glumac) prosto nameću. Dobro započetu liniju u "živom" interpretaciji ove ličnosti, Vrbnjak je bravurozno završio igrajući istu ulogu na kraju sa lutkom. Bila je to prava demonstracija izvanredne podudarnosti pokreta lutke sa njenim oblicima."^[15]

A tek, koliko je mašte, sposobnosti uočavanja, koncentracije, minucioznih, opravdanih pokreta prikazao u predstavi *Mali junak Petar*^[16] i "izvanrednom onomatopejom dokazao još jednom da se izuzetna ostvarenja mogu postići i u ulogama bez teksta. Kao pandan liku Petra, Vrbnjak je psa Luku igrao sa mnogo pojedinosti u karakteru, među kojima su dominirali- odanost, požrtvovanje, vernost, hrabrost i ljubav. Oba ova lika ostvarena su sa mnogo mašte, a kad je Luka u pitanju - i šeretluka, koji Janko Vrbnjak unosi u igru približavajući ponekad onomatopeju govoru." ^[17] To mogu samo najbolji, najtalentiraniji.

Glumica Melita Bihali je tokom desetljeća zajedničkog rada s Jankom uočila kako on svaku lutku koju uzme u ruke, prilagođava sebi tako, da ona savršeno funkcioniše, dok ju netko drugi ne bi mogao ni pokrenuti ^[18]. Na pitanje što njemu lutkarstvo pruža, odgovorio je: "zadovoljstvo kada ja iz predstave izađem kao pobednik, kada savladam lutku"^[19]. Neumorno je istraživao kakve sve pokrete može napraviti određena, gotova lutka koja mu je dana. Kao Mačak u *Palčici*^[20] igrao je: "animatorski virtuozno i glumački veoma zanimljivo. U njegovim rukama ova jednostavna lutka doživljavala je mnogo transformacija. Vrbnjak je sa izuzetnom preciznošću preko ove lutke uvodio dečije gledalište u poeziju pokreta i oblika.

Glumački, Vrbnjak je veoma dobro "parirao" sebi kao animatoru, ističući u liku lukavost, dovrtljivost, sebičnost i sve one poznate "mačije" osobine. Do izražaja je došao i Mačkov šeretluk, a posebno istančano osećanje J. Vrbnjaka za komiku."^[21]

Budući da sam od početka svog rada u lutkarskom kazalištu učila i često igrala uz Janka Vrbnjaka u predstavama, zapazila sam da je uvijek bio strpljiv i uvijek raspoložen za rad. Njegova svakodnevna radost igranja je fascinirala. Kada bi ušao u kazalište, njegovu pozornost bi zaokupile samo lutke, suradnici, scena, kao da drugi svjetovi van kazališnog ne postoje. Radoslav Zoranović, direktor Zajednice profesionalnih kazališta BiH, posebno je, s pravom istakao Jankovu "skromnost, dosljednost, upornost i istrajnost u poslu" ^[22]. Promatrajući njegovu manipulaciju lutkama, uočila sam da je, stojeći u raskoraku, čitavim svojim tijelom kroz sklele, potom rukom pa šakom pratio određenu, odabranu melodiju i ritam kretanja, pokreta lutke. Kolege pored njega su, ne pomičući se, stojeći u mjestu pasivno, samo mrdali lutke, dok se on sav, bez ostatka predavao tom činu, a njegovo lice je iza lutke ili paravana, preko nijansirane mimike otkrivalo i njegov unutarnji doživljajni proces.

Njegov izgovoreni tekst se nije gubio u zavjesama. Pamtim raspon njegovih izdignutih laktova kao ishodišta radnje, u odnosu na kontrolnik, držač lutke i lakoću pokreta ruke kao produžetka duha, da bi svaki gledatelj pomislio, kako je zabavno i lako to raditi. Kao primjer za to je njegova uloga u predstavi *Crnci i Eskimi* ^[23], u kojoj "slon Janka Vrbnjaka, svakako najuspešnije glumačko ostvarenje u predstavi, impresionira mnoštvom lepih detalja i lakoćom kojom Vrbnjak animira ovu veoma veliku i tešku lutku." ^[24] Njegove ruke su imale kraljevsku djelotvornost, dajući poticaj pokretima lutaka i održavajući njihovu ravnotežu.

Reditelj Davor Mladinović je isticao animaciju kao autentični umjetnički izraz kazališta lutaka. Lutka nije slika ili skulptura, ona je neka nova likovna uvjetnost izričito kazališna, jer uz likovne komponente posjeduje i ono osnovno, mogućnost pokretanja. Sve zavisi od glumačke stvaralačke mašte. Tijekom svih godina rada Janko se intenzivno bavio anatomijom i tehnologijom lutaka, jer, kako je rekao: "lutka je nešto pomoću čega mogu mnogo da kažem, više nego glumac na otvorenoj sceni" ^[25]. Imao je ulogu Geppetta i u radionici i na sceni. Najviše je naučio od stolara, tehnologa lutaka Josipa Draškovića. Razmišljajući na koje je sve načine moguće razriješiti tehnološke probleme koji se javljaju tijekom izvođenja, da bi animacija bila što efikasnija, a glumcu pak bila olakšana manipulacija lutkom, osmislio je pojednostavljen, vodoravan (čak i okrugli, kojim je mogao voditi 12 lutaka istovremeno) kontrolnik za marionete ^[26], usavršavao montažu, konstrukciju, vezivanje lutke, čime su stvorene mogućnosti za izuzetnu animaciju.

Majstor stolar, Milan Filipović ^[27], koji je s njim mnogo i dugo surađivao u izradi lutaka, sjeća se kako mu je Janko tražio da napravi okrugli kontrolnik za vođenje marioneta, koji bi se mogao tijekom animiranja rasklapati (i ponovo sklapati), što je omogućilo izvođenje bogate, raznovrsne koreografije. Isključivo je zahtijevao lutke s pokretnim zglobovima i tražio da im odijela budu od što tanjeg materijala, npr. svile. Izmišljao je pokrete koje bi lutka mogla napraviti i onda razrješavao koje točke na njenom tijelu bi trebalo povezati koncem, za što je bio izvanredan stručnjak, da bi ona slušala animatora. Smatrao je da je za glumca animatora lutka "suptilan instrument koji traži virtuozu, traži veru u svoju moć, široko srce..." ^[28]. Marioneta, simbol fatalne ovisnosti od viših sila, je bila potčinjena u njegovoj sigurnoj, a opet opuštenoj, na sve spremnoj ruci, koja je preko konaca upravljala njenom sudbinom.

Često bi ga zatekli u ateljeu za izradu lutaka, kako bdi nad izradom drvene konstrukcije lutaka ("kostura"), a zatim i kostima lutaka. Brinuo je o svakoj sitnici i zahtijevao najbolja rešenja za "oživljavanje" lutke. Naročito pažnju obraćao je na zglobove ruku i nogu kod lutaka. Radoslav Pavelkić priča: "Gledao sam kako ostvaruje najveću majstoriju- vezivanje marioneta, pri čemu se formira statika lutke, a kako lutkari kažu: to je vaga lutke. Govorio je: "Lutka mora da stoji i da se kreće kao čovek. Ne sme da preteže ni na jednu stranu. Za to je potrebna apotekarska vaga" ^[29] On je to postizao "potkivajući" olovnim pločicama obuću lutaka, koje je pažljivo pomerao da bi postigao odgovarajuću statiku. Rediteljka Marija Kulundžić pišući o Janku ističe: "Uz izuzetne animatorske sposobnosti ispoljavao je i poseban smisao za konstrukciju, montiranje i vezivanje lutke. U tome je bio pravi majstor, pa čak i novator: njegovim rešenjem da se trup lutke preseče u struku i sastavi kukama marionete su dobile mnogo na pokretljivosti." ^[30] Janko je govorio, kako se karakter lutke krije "u zbiru uglova, znanja i mogućnosti glumca... zvuči neverovatno, ali svaka lutka ima specifičan otpor, mada su sve pravljenе po potpuno istim merama... naći način da se taj otpor savlada, ili navići se na njega, znači pogoditi karakter lutke" ^[31]. Njemu, njegovim gipkim rukama je to uvek uspevalo.

Kada je Jordan Paunović, direktor tek osnovanog Pozorišta lutaka u Nišu, zamolio je rediteljku Mariju Kulundžić da režira jednu marionetsku predstavu, ona je sa sobom povelala kao asistenta Janka Vrbnjaka, koji je kroz rad na Malikovoj *Bajci iz čarobne kesice* ^[32] uveo i niške kolege u tajne marionetske tehnike, davao im praktična uputstva o vođenju i vezivanju lutaka. U svojim sećanjima navela je da su radili "s velikim zadovoljstvom i iz entuzijazma" ^[33]. Janko je smatrao da u odnosu reditelj- glumac animator: "reditelj mora da zna tačno šta traži, a glumac koji treba da je obdaren i vešt mora

sam da smišlja kako će to da sprovede u delo, uz dogovor sa rediteljem, na osnovu onog što već zna i poznaje da bi došao do nečeg novog"[34].

Luka Hajduković je naveo "izvanrednog animatora Janka Vrbnjaka, čije je *Glamočko kolo* uživalo glas vrhunskog animatorskog umeća"[35] kao najznačajniju figuru, koja je konačno opredelila i tada mladog zrenjaninskog učitelja Šandora Hartiga za lutkarstvo. Jankovo umeće je postalo Hartigov "ideal i stvaralački izazov" [36]. Kao pedagog Janko je otkrivao mladim glumcima tajne lutkarskog pozorišta i učio zanatu- tehnici animacije svih vrsta lutaka. Glumac i dramski pisac Radoslav Pavelkić je u *Malom pozorištu Duško Radović* delio garderobu sa Jankom Vrbnjakom i molio da ga nauči vođenju marionete. Rekao mu je, da samo pažljivo gleda šta i kako on radi:"Gledao sam, gledao, ali nisam naučio. Nikad nisam mogao da postignem ono što on zna."[37]

Janka su odlikovali širina pogleda i razumevanje. Sava Anđelković [38] se seća koliko mu je bila važna njegova kolegijalna podrška pri pripremanju predstave *Kišobran za dvoje*, kada se prvi put sreo sa marionetom, doduše na kratkim koncima, ali sa brojnim problemima za početnika u ovoj tehnici. Dugo nije uspevao da oživi dobro zamišljenu lutku i obuzimala ga je neverica, kako nikad neće moći da savlada njen hod, a kamo li da se iz daleka približi prefinjenoj animaciji Jankove "Balerine Žozefine" u istoj predstavi. U trenutku sopstvene nemoći, tačnije krize, ostavio je lutku da leži na podu i napustio scenu, na veliko iznenađenje rediteljke, koja je radi toga zamolila Vrbnjaka da ga potraži i popriča sa njim. On je do tada njegove muke pratio krajikom oka, a onda sa dozvolom rediteljke odlučio da "deluje".

Janko nije krio, javno je priznao u intervjuima, da je pobegao sa prve lutkarske predstave koju je gledao. Na drugu ga je jedna koleginica odvela na prevaru, uveravajući ga da to nije ono isto, što je već gledao. "Bilo je neshvatljivo da se time bavim. Posle kada sam malo upoznao lutku, činilo mi se da je neću nikada savladati. Bila je tako neposlušna. Međutim kako sam vrlo ambiciozan i uvek radim dok god imam snage, istrajao sam." [39] To iskustvo mu je pomoglo da u razgovoru sa Savom nađe pravu meru, bio je dovoljno strog, ali ipak prijateljski intoniran, kolegijalan, ali ne nadmen.

Objasnio mu je, da je takav stav prema neposlušnoj lutki prirodan, kako je takođe u svojim počecima imao slične probleme i da se otpor te vrste rešava samo dugim, upornim radom, kao i da veruje u to, da ga i on tako može prevazići. Nije krio da je to "zaista mukotrpan i trnovit put" [40]. Naravno, čarolija se nije odmah dogodila, već na jednoj od sledećih proba, kada je on nadgledao detalje u Savinoj animaciji i ispravljao "greške". Rekao mu je:"Sad kad ti je lutka prohodala, možeš sam dalje da radiš na finesama animacije i to će biti tvoj doprinos životu lutke". Sava je tada doživeo Janka kao pedagoga, koji je smatrao da početniku treba pružiti pomoć u osnovnim tajnama lutkarstva kao zanata, a zatim mu dati slobodu da se samostalno razvija (lutkarstvo kao umetnost animacije). Sava Anđelković primećuje kako kolege iz Jankove generacije možda nisu uočile ovu njegovu osobinu, jer su počinjali kad i on, koji je uspeo da se nametne kao najbolji u ovom poslu, ali zato su svi cenili njegovu nesebičnu pomoć u trenucima kada su im se marionete na dugim koncima mrsile.

Iako je poznat kao nenadmašni majstor marionete, koja se smatra najtežim lutkarskim rodnom za animaciju, on je podjednako uspešno vladao i ostalim lutkarskim tehnikama: javajkom [41], ginjolom [42], pozorištem senki... što je inače, velika retkost u svetu. U okviru otvaranja izložbe radova Lajosa Kossa, scenografa pozorišta lutaka *Bobita* iz Pečuha (NR Mađarska), u dečijem pozorištu *Ognjen Prica* u Osijeku, "Janko Vrbnjak, istaknuto ime jugoslavenskog lutkarstva, izvodi program pod nazivom *Minijature*"[43], s lutkama marionetama koje se danas vrlo rijetko koriste na scenama naših profesionalnih lutkarskih kazališta"[44]. Na pitanje zašto se marionete ne koriste više, on je objasnio: "Zato što je kod ginjola i javajke sve mobilnije. One ne iziskuju tolike tehničke pripreme kao marionete. Nestalo je i redatelja koji se žele baviti marionetama, jer je to dvostruki posao: glumac na galeriji i lutka na sceni. To je tajna za mlade redatelje" [45]. Reditelji početnici se, režirajući predstavu sa marionetama, prvi put sreću sa činjenicom da postoji (rešava se prvo) mizanscen tela glumca animatora, kojim se (omogućuje) ostvaruje mizanscen lutke na sceni.

Rad sa marionetom traži pored znanja (veštine), preciznost, strpljenje, vešte, uvežbane prste, jer njeni "konci, koji spuštajući se kao mreža odozgo na dole, mogu da predstavljaju kako mogućnost za najfinije pokrete koji u detalje prikazuju karakter lika lutke, tako i podlu klopku za nevestog glumca, koja vodi do njihovog potpunog zaplitanja" [46]. Snimajući u Zagrebu drugi deo TV serije za najmlađe *Igrarije*, rekao je u jednom intervjuu o animaciji lutaka iz te serije, čije nožice su bez zglobova:"Važan je ritam u igri s obzirom na nožice lutki koje čine konci. To je posao koji traži smirenost i stalozhenost"[47]. Za savladavanje i manipulaciju sa marionetom treba odvojiti vreme i posvetiti joj se, a u vremenu površnosti to je sve teže i ređe.

Glumac animator (na marionetskoj sceni pogotovo) sreće se sa mnogim nepredviđenim neugodnostima, koje ne zavise isključivo od njega, zato on mora biti spreman da pronade, brzo smisli najbolji način kako će prevazići problem. Janko govori o osećaju koji tom prilikom ima glumac: "Malo je profesija u kojima toliku ulogu igraju završeci prstiju. Preko konca osećam tlo pod lutkinim nogama. Desilo mi se na poslednjoj predstavi da se odvezao konac sa noge jednog Šopa. To je strašno. Osjećaj je potpuno izmenjen. Učini mi se kao da nemam ruku do ramena, ali deca to ne smeju da vide. Ona ne trpe laž,

iskrena su i oštri kritičari. Moju pometnju u trenutku kad se desi kakav maler, deca ne bi razumela. Bilo bi to i bolno za njih, jer bi im srušilo iskrenu veru u to da su lutke zaista žive."^[48] Dešavaju se kao u životu van scene i neke ljudske, iznenadne neprijatne situacije u kojima čovek treba smireno, a hitro da reaguje. Marija Kulundžić ističe uz ocenu njegovog talenta i Jankovu požrtvovanost, snalažljivost, vladanje podelom pažnje, koncentraciju. Davnih godina, tokom jednog izvođenja predstave *Pepeljuga*^[49], od dima iz peći je pozlilo glumici Danici Bojanić koja je zbog toga izgubila svest, a Janko je "nadasve bio virtuozan animator"^[50], koji je prihvativši njenu lutku, odigrao lik Baba Jage do kraja čina.

Na Festivalu djeteta u Šibeniku 1977. Janko je svoje *Minijature* izvodio nekoliko dana za redom, što je u štampi bilo propraćeno: "Kako se umjetnost marionete sve više gubi i gubi... osobito je zadovoljstvo pratiti jednog majstora kakav je Vrbnjak. Uprkos neadekvatnom prostoru (kamene ploče, kosina prema vani itd.) Vrbnjak je demonstrirao s marionetama plesove naroda Jugoslavije... pa je bilo začudno i ugodno pratiti i gledaoce (male i velike) koji širom otvorenih očiju gledaju kako male lutke žive strasno, uvjerljivo, vjerodostojno... U nekoliko uzastopnih Jankovih nastupa mogla su se vidjeti i ista lica. To govori dovoljno."^[51] Da, ljudi su uvek iznova dolazili i znatiželjno pokušavali da odgonetnu tajnu njegove konstrukcije lutaka i manipulacije koncima, koje te lutke čine tako pokretljivim, a animaciju tako nestvarnom, a realnom.

Povodom tog čuvenog, solističkog koncerta *Minijature*, sačinjenog u vidu kolaža od pojedinačnih numera, koji je pored redovnog izvođenja u Beogradu, igran na Susretu pozorišta BiH u Bugojnu i prikazan na varšavskoj TV u maju iste 1978. godine, Janko je predložen, za Oktobarsku nagradu grada Beograda. Osnovna vrednost ovog programa sačinjenog od nekoliko igrackih numera, koje on izvodi sa marionetama, je u bogatstvu, preciznosti i mekoći pokreta, modernom pristupu i izvanrednoj stilizaciji u kojoj lutka prestaje da bude imitator čoveka. Strasno i uporno je Janko mislio i radio na konstrukciji ovih marioneta, da bi pronađenim tehnološkim rešenjima do punog izražaja došle posebne mogućnosti lutke, kao instrumenta glumčevog iskazivanja. Sa ovim svojim programom, jednim od najkomplikovanijih vidova glumačko-animatorskog iskazivanja kog se prihvataju isključivo vrhunski majstori lutkarske umetnosti, učestvovao je u brojnim TV emisijama, na estradi i humanitarno po zdravstvenim institucijama, izvodio ga je i u Rusiji, Francuskoj, Engleskoj, Poljskoj, Nemačkoj, Čehoslovačkoj, Americi, Kini...

Janko se sećao vremena kada stariji nisu mogli da prisustvuju lutkarskoj predstavi, ukoliko nisu došli zato, jer su doveli svoju decu, pa su se ljudi snalazili tako što su "pozajmljivali" komšijsku decu da bi oni mogli gledati komad" ^[52]. Smatrao je "da je prošlo vreme u kome su se odrasli stideli da odu u lutkarsko pozorište. Mi smo zemlja u kojoj je lutkarstvo nastavilo da živi samo u dečijem pozorištu, da se bavi bajkama, a ono pruža više mogućnosti" ^[53]. Propagirao je otvaranje večernje scene za odrasle u Malom pozorištu u Beogradu "neku vrstu malog satiričnog teatra, koja bi pratila sva zbivanja i bila njihova ilustracija. Za to nam je potrebna ekipa dobrih pisaca i režisera" ^[54]. Nikad se nije libio, jer je verovao u svoju umetnost (estetiku i veštinu), da nastupa pred odraslim gledaocima sa željom da im je što više približi, kako bi je zavoleli .

U estradnim programima beogradskog Doma kulture *Vuk Karadžić*, namenjenim publici iz radnih kolektiva, njegovu solistički lutkarski nastupi su još 1974. godine bili veoma posećeni i dobro primljeni. "Jedan od najboljih jugoslovenskih glumaca- lutkara (marionetske tehnike) Janko Vrbnjak, član Malog pozorišta, ima ogromnog uspeha sa veoma atraktivnom numerom Glamočko kolo. U toj numeri Vrbnjak odjednom animira šest lutaka koje igraju narodno kolo- što kod odraslih gledalaca izaziva oduševljenje i izmamluje frenetične aplauze. Ovo je svojevrsna propaganda lutkarstva kod publike kojoj je ova umetnička oblast potpuno nepoznata." ^[55] Pojava, nastup glumca koji animira lutke, kao nešto što je drugačije od već viđenog na estradi, uvek je izazivala prijatno iznenađenje.

Banjalučke novine su objavile vest kako će "i odrasli Banjalučani moći da uživaju u čarolijama beogradskog umjetnika marioneta Janka Vrbnjaka, jer je najavljena matine predstava u bioskopu *Vrbas ...* do tada će samo djeca, koja su čika Janka gledala u vrtićima moći da pričaju o Džozefini balerini i razdraganim Šopima, lutkama koje su igrale u kolažu "Kolo kolo, naša dika", vođene sigurnom umjetnikovom rukom." ^[56] Tako su Jankove lutke igrale, po gradovima ali i livadama, zahvaljujući akciji *Selu u pohode*^[57], širom Jugoslavije.

Kada je *Malo pozorište* iz Beograda gostovalo 1972. u Lenjingradu sa predstavom *Razigrano srce*^[58], domaćini iz *Teatra skazki* su priredili svečani banket u Klubu umetnika u Moskvi, gde je bila prisutna elita moskovskog pozorišnog života. Kolege iz MHATA, čuvši za Jankovo umeće, zamolile su ga da im nešto izvede. Napravili su krug u sredini kluba i plegali okolo na pod. U sredini je Janko vodio 10 marioneta sa obe ruke. Kapljice znoja su kapale sa njegovog čela, ne od napora, već od uzbuđenja, jer igra pred najvećim glumcima MHATA, a na kraju- ovacije, ruski glumci grle i ljube Janka! Neko je rekao: "Ljudi on ne animira lutke, on svira harfu! Bravo maestro!"^[59] Tako su burno, iskreno reagovali čuveni ruski glumci, gde lutkarsko pozorište ima dugu tradiciju i osmišljeno se neguje i danas.

U Kini je bio u novembru, 1979., kao član kulturne delegacije Jugoslavije i osim što je nastupao sa svojim marionetama, trudio se da što više upozna njena kulturna bogatstva, naročito zato što Kina ima dugu, bogatu lutkarsku tradiciju. Tamo lutkarska pozorišta imaju i po dve hiljade sedišta. "Spoznao sam da je ovo što radimo ono pravo, Kinezi su jači od nas zbog

čvrste discipline, kojom se mi baš ne možemo pohvaliti. Za ovaj posao je potrebna velika požrtvovanost i samopregor, svakodnevne vežbe. Mi imamo mnogo pojedinaca koji su na samom vrhu svetske vrednosti, ali upravo zbog loše discipline u kolektivima, nismo postali lutkarska velesila." [60] Zadivljen čudesnim baletskim, operskim, a posebno lutkarskim predstavama pričao je, kako nije verovao da je to lutka: "Njihova preciznost se graniči sa automatizmom, bio sam zadivljen, ali je taj automatizam mom balkanskom temperamentu pomalo smetao"[61]. Naša spontanost, sklonost improvizaciji često ometaju preciznost.

Svojom individualnošću, istraživanjima, inovacijama, stilom i rezultatima, Janko Vrbnjak je snažno uticao na razvoj beogradske i jugoslovenske lutkarske umetnosti. Jedini je glumac animator dobitnik Ordena rada sa srebrnim vencem za 30 god. umetničkog rada [62], što je predstavljalo priznanje ne samo njemu lično, već i našem celokupnom lutkarstvu koje tih godina postiže sve zapaženije domete. Zalagao se za svoju profesiju i ozbiljnim radom i izjavama: "Lutkarstvo je težak zanat, ali treba shvatiti da je u njemu budućnost pozorišta" [63]. Upozoravao je, strasno ukazivao da "lutkarstvo nije igra. To je magični instrument sa bezbroj žica i struna na kojima morate biti virtuoz, u čije muziciranje morate uneti gipkost, osetljivost i veliku ljubav" [64]. Izjavljivao je da mu je žao što lutkarske predstave nisu maštovitije: "Za mene je lutkarski teatar, teatar totalne mašte i iluzije, jer ono što u nekim drugim teatrima nije moguće ovdje je potrebno i moguće". [65] Imao je svoju viziju, težio najboljem i koliko god je mogao i znao, koristeći sve svoje potencijale, dao je sebe lutkarstvu i publici kroz lutku.

Bolela ga je nezainteresovanost kulturne javnosti, koja bi iz razloga sopstvenog neznanja, nesposobnosti, nemaštovitosti dozvoljavala da nam se pod imenom lutkarske umetnosti potura ono što sa njom nema nikakve veze: "Nadamo se da će neko ozbiljno shvatiti ovu umetnost. Kod nas ne postoji ni jedna škola za lutkare, nego se mladi uče na našim iskustvima. Osim toga režiseri ne žele da ostaju u malom pozorištu, već idu na mesta gde im je moguća šira afirmacija." [66] Bio bi veoma razočaran da zna, kako se ni posle 25 godina ništa nije promenilo od ovog njegovog zapažanja, apela. Lutkarska pozorišta su kao ustanove umetnosti, kulture i dalje na periferiji društvene pažnje.

Dušan Radović [67] je napisao šta bi učinio sa svojim trenutnim saznanjima da je mlađi: "Verovao bih, mnogo, u kulturnu i pedagošku misiju lutkarstva. Kao da ne postoji ništa važnije ni lepše." [68] Objasnio je da bi želeo ono što je Janko Vrbnjak celog života poletno činio "da svaka reč, svaki gest, svaka boja, oblik i pokret budu precizni i delotvorni. Mnogo bih maštao i neprestano pokušavao da otkrijem nove mogućnosti za poetske dimenzije predstave. Verovao bih da tome nema granice." [69] Janku je pesnik Dušan Radović čestitao 30 godina rada sa rečima: "Hvala Vam za sve što ste učinili za decu i lutkarstvo". Tako se razumeju i komuniciraju Veliki sa Velikima.

Pionir, vizionar, misionar, deo epohe lutkarske umetnosti Srbije i Jugoslavije. U nekom preranom svođenju računa, kao da se poverava samom sebi, objašnjava: "Cela moja preokupacija bila je lutka. Ali ne kao lutka. To je posao koji traži celog čoveka. Ona je bila moj izraz, ja u njoj i ona u meni i verovao sam da njome mogu pružiti mnogo dečjim očima..." [70] Potpuno svestan da je za glumca bavljenje lutkarstvom vezano za anonimnost, ističe: "srećan sam što sam imao snage da se odreknem popularnosti za vladavinu nad lutkom i tople aplauze malih ručica" [71]. Na pitanje da li je zadovoljan onim što je do tada ostvario, odgovorio je: "Zadovoljan sam što se bavim ovim poslom, ali ne i onim što sam postigao. Još ima mnogo da se uradi, uvek treba ići dalje. Nema kraja dok god postoji novo i neispitano. To je neko večito rvanje i otimanje." [72] Nijednom novom izazovu nije mogao da odoli, spremno i orno je kretao u istraživanje, maštanje, pronalaženje, ka razrešenju (ostvarenju) svakog zadatka.

Bio je član veća Bijenala jugoslovenskog lutkarstva u Bugojnu. Posle njegove smrti (10. 06. 1988.) ustanovljena je (1989.) nagrada sa njegovim imenom, za najbolju animaciju, koju dodeljuje *Malo pozorište Duško Radović* na Susretima profesionalnih pozorišta lutaka Srbije.

Nagrade koje je Janko Vrbnjak primio:

1972. (VI Susreti u Novom Sadu) za animaciju u predstavi Jelene Beložanski, *Razigrano srce*

1974. (VIII Susreti u Zemunu) za glumačko ostvarenje uloge Oca u predstavi *Ko zna bolje, široko mu polje*

1975. (IX Susreti u Nišu) za glumačko ostvarenje uloge Tončija u predstavi Darinke Kladnik, *Partizanska razbibriga*, rež. Duško Rodić

1976. (X Susreti u Zrenjaninu) za glumu i animaciju u predstavi Ace Popovića, *Sudbina jednog Čarlija*, rež. Branislav Kravljanić

1977. (XI Susreti u Subotici) za glumačko ostvarenje uloge čiča Romana u predstavi Gordane Brajović, *Kišobran za dvoje*, rež. Vera Belogrlić

1980. (XIV Susreti u Zemunu) za glumačko ostvarenje uloge Cara u predstavi Pavela Jeršova, *Konjić Grbonjić*, rež. Jura

1983. (XVII Susreti u Nišu) za glumačko ostvarenje u predstavi Aleksandra Popovića, *Snežana i 7 uvoznih patuljaka*, rež. Slobodanka Aleksić

Na *Bijenalu jugoslovenskog lutkarstva* u Bugojnu:

1979. nagrada za glumu, za ulogu Čiča Romana, u predstavi Gordane Brajović, *Kišobran za dvoje*, rež. Vera Belogrlić

Literatura:

1. „Gostovanje lutkara“. *Glas Slavonije*. Osijek, 8. 12. 1980., Osijek
2. Хајдуковић, Лука (пр.) *Позоришна луткарница Шандора Хартига*. Позоришни музеј Војводине, Нови Сад 2009.
3. Jović, Milica „Povratak marioneta“. *Vjesnik*. 8. 1. 1983., Zagreb
4. Лукин, Рада „Велика представа у Малом театру“. *Дневник*. 6. 3. 1980., Нови Сад
5. Kosanović, J. „Beskrajna ljubav za jedan poziv“. *Oслобођење*. 15. 02. 1980., Sarajevo
6. Kravljanaц, Branislav *Od igre do mišljenja*. Slavija press, Novi Sad; Beograd 1984.
7. Kulundžić, Marija *Moj život sa lutkom*. Poslovna zajednica profesionalnih pozorišta Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988.
8. *Lutka teatar*. Glasilo jugoslovenskog saveza UNIMA. br. 5., Beograd 1974.
9. *Malo pozorište Duško Radović 1949 – 1989*. Malo pozorište Duško Radović, Beograd 1989.
10. Mojsilović, Vidoje; Timotijević, Dragan (ur.) *Malo pozorište Beograd 1949 – 1979*. Malo pozorište, Beograd 1979.
11. „Momčilo Popadić“. *Slobodna Dalmacija*. 6. 7. 1977.
12. Нешић, Анастас „Позориште испод дуда“. *Недељне новости*. 28. 7. 1974., Beograd
13. Petrović, Marijana „Reditelj i glumac - animator u lutkarskom teatru“. U: *Polja*. br. 306-307., Novi Sad 1984.
14. Rosić, Rajko „Jankova čarobna radionica“. *Jedinstvo*. 31. 5. 1980., Priština
15. Савинова-Семова, Анастасия *За двигателната култура на актьора в кукления театър*. Фосфорус, София 2010.
16. Шапоња, Миланка „Живот међу луткама“. *Илустрована Политика*. 17. 6. 1980., Beograd
17. Šiljegović, S. „Čarolija na koncu“. *Glas*. 19. 2. 1982., Banja Luka

[1] Diplomirala književnost na beogradskom Filološkom fakultetu, a magistrirala na Fakultetu dramskih umetnosti, na odseku teatrologije. Dobitnik je više od 10 glumačkih nagrada: Bijenala jugoslovenskog lutkarstva u Bugojnu, Jugoslovenskog festivala za djecu Kotor, Susreta pozorišta lutaka Srbije, Božidar Valtrović... Takođe se bavi pedagoškim radom, muzejskom didaktikom, prevodjenjem, pisanjem teatroloških studija i knjiga za decu.

[2] Objavljeno u: *Сцена*. бр. 4., Стеријино позорје, Нови Сад 2013., стр. 45-54.

[3] Лукин, Рада „Велика представа у Малом театру“. *Дневник*. 6. 3. 1980., Нови Сад

[4] Mojsilović, Vidoje; Timotijević, Dragan (ur.) *Malo pozorište Beograd 1949 – 1979*. Malo pozorište, Beograd 1979.

[5] *Lutke ruke i Janko*, tekst i režija Jovan Bulajić, kreator lutaka Vukica Nikolin, scenografija Vladimir Marenjić, kompozitor Tibor Hegediš, premijera 4. 2. 1980., Malopozorište, Beograd

[6] Рада, Лукин (бил. 3.)

[7] Rosić, Rajko „Jankova čarobna radionica“. *Jedinstvo*. 31. 5. 1980., Priština

[8] Igraоje upredstavama: *Revizor*, N. V. Gogolj, režija Đorđe Damjanov Đekša, uloga Špikina, premijera 31. 1. 1952.; *Vitez čudesna*, Lope de Vega, diplomatska režija Vase Popovića, uloga Sudski sluga, premijera 11. 3. 1952.; *Draga Rut*, Norman Krasna, diplomatska režija Josipa Lešića, uloga Pukovnik Čak Vinsent, premijera 15. 4. 1952.; *Protekcija*, Branislav Nušić, režija Duško Križanec, uloga Momak iz Ministarstva, premijera 24. 6. 1952.

[9] *Ivica i Marica*, po H. K. Andersenu, dramatisacija - Marij a Kulundžić, režija, skice i izrada lutaka - Janko Vrbnjak, scenografija - Josip Vinarić, scenska pratnja na klaviru - Olga Križanec; Lica: Ivica - Lazar Brusin, Marica - Danica Lazarević, Drvosječa/Otac - Ivan Janković, Mačeha - Ivanka Stefanović, Vještica - Danica Vlajkov, Mačak - Stevan Marioncu, Zlaptica - Marina Josimov, Veverica - Melanija Kokora, Prvizec/Druga dobra ptica - Mirjana Pavlović, Drug izec/Prva dobra ptica - Bogdanka Janković

[10] Podaci o radu Janka Vrbnjaka u zrenjaninskom Narodnom pozorištu, preuzeti su iz dopisa Stanka Ž. Šajtinca, 8. 2. 2013.

[11] *Malo pozorište Duško Radović 1949 – 1989*. Malo pozorište Duško Radović, Beograd 1989., str. 20.

[12] J. Skupa - F. Venig, *Kića u carstvu buba*, režija Marija Kulundžić, scenografija, kostimi i lutke Vukica Nikolin, premijera 8. 10. 1960., Beogradsko marionetsko pozorište

[13] Kravljanaц, Branislav *Od igre do mišljenja*. Slavija press, Novi Sad; Beograd 1984., str. 140.

[14] Zoran Popović, *Dve babe i tri žabe*, režija Slobodanka Aleksić, scenografija, kostim, lutke Milena Ničeva, kompozitor Zoran Miletić, premijera 6. 9. 1982., Malo pozorište, Beograd

[15] Kravljanaц, Branislav (бил. 13.), str. 101.

[16] Darinka Kladnik, *Mali junak Petar*, režija Dušan Rodić, kreator lutaka i scenograf Zoran Sretenović, kostimografkinja Milena Ničeva, kompozitor Jovan Adamov, premijera 6. 4. 1976., Malo pozorište, Beograd

[17] Kravljanaц, Branislav (бил. 13.), str. 108.

[18] Iz dopisa glumice Melite Bihali, Beograd, 4. 2. 2013.

[19] Kosanović, J. „Beskrajna ljubav za jedan poziv“. *Oслобођење*. 15. 02. 1980., Sarajevo

[20] H. K. Andersen- Aleksandra Bruštein, *Palčica*, režija Marija Kulundžić, kreator lutaka Gordana Popović, scenografija i kostim Đ. Termačić, muzika Srđan Barić, premijera 29. 12. 1969., Malo pozorište, Beograd

[21] Kravljanaц Branislav, *Od igre do mišljenja*, , Bijenale jugoslovenskog lutkarstva, Bugojno, Jugoslavenski festival djeteta,

Šibenik, Malo pozorište, Beograd, Slavija press, Novi Sad, Beograd, 1984., Kravljjanac, Branislav (bilj. 13.), str. 137- 138.

[22] iz telegrama upućenog Janku Vrbnjaku iz Sarajeva, 4. 2. 1980.

[23] Dragan Lukić: *Crcni i Eskimi*, režija Miroslav Ujević, kreator lutaka Slavoljub Čvorović, premijera 17. 2. 1969., Malo pozorište, Beograd

[24] Kravljjanac, Branislav (bilj. 13.), str. 43.

[25] Шапоња, Миланка „Живот међу путкама“. *Илустрована Политика*. 17. 6. 1980., Beograd

[26] Marionete su lutke na (dugim ili kratkim) koncima. Pokretljivi raščlanjeni dijelovi tijela: glava, vrat, ramena, bedra, koljena, laktovi, ruke, dlanovi i stopala se vezuju koncima, čiji se krajevi pak privezuju za specijalnu drvenu napravu (u čijoj je osnovi križ) - kontrolnik. Jednom rukom animator drži i pokreće kontrolnik, upravljajući usmjeravajući tako osnovno kretanje marionete, a drugom koristi ostale konce, pomažući tako lutki izvršavati složenije radnje. Spada u donje lutke, što znači da ih animator pokreće odozgo.

[27] Iz dopisa Milana Filipovića, majstora stolara Malog pozorišta DuškoRadović, Beograd, 3. 7. 2013.

[28] Kosanović, J. (bilj. 19.)

[29] Iz dopisa glumca i dramskog pisca, Radoslava Pavelkića, Beograd, 11. 02. 2013.

[30] Kulundžić, Marija *Moj život sa lutkom*. Poslovna zajednica profesionalnih pozorišta Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988., str. 73.

[31] Šiljegović, S. „Čarolija na koncu“. *Glas*. 19. 2. 1982., Banja Luka

[32] Jan Malik, *Bajka o čarobnoj kesici*, režija Marija Kulundžić, scenografija Boris Čerškov, kreator lutaka Erih Deker, premijera 1. 1. 1960. u Pozorištu lutaka Niš

[33] Kulundžić, Marija (bilj. 30.), str. 46.

[34] Petrović, Marijana „Reditelj i glumac - animator u lutkarskom teatru“. U: *Polja*. br. 306-307., Novi Sad 1984. str. 364.

[35] Хајдуковић, Лука (пр.) *Позоришна путкарница Шандора Хартига*. Позоришни музеј Војводине, Нови Сад 2009., str. 8.

[36] Isto.

[37] Iz dopisa Radoslava Pavelkića, Beograd, 11. 02. 2013.

[38] Iz dopisa prof. dr Save Anđelkovića, Pariz, 12. 01. 2013., koji je inače prvi dobitnik nagrade *JankoVrbnjak* za animaciju, na Susretima pozorišta lutaka u Nišu 6. - 9. 11. 1989. (uloga gusara Kornjače u predstavi *Malog pozorišta Duško Radović: Duško Radović, Dobro jutro kapetane Pipfoks*, rež. Oliver Viktorović)

[39] Шапоња, Миланка (bilj. 25.)

[40] Kosanović, J. (bilj. 19.)

[41] Naziv: javajke, je vezan za ostrvo Javu, gde je taj vid lutaka veoma rasprostranjen. Spadaju u ručne, gornje lutke (animator ih vodi odozdo). U savremenom lutkarskom pozorištu ova lutka se animira tako, što animator jednom rukom pokreće štap nosač, koji usmerava glavu lutke, a drugom, manipulišući žicama pričvršćenim za mehanizam - zglob na dnu šake lutke, obe lutkine ruke. Veoma su izražajne i poseduju mogućnost za široke, plastične, stilizovane kretanje.

[42] Tehnika lutaka koja je dobila ime po Ginjolu, ličnosti poznatoj iz istorije francuskog lutkarstva, kao što je u Rusiji Petruška, ili Kuku Todore kod nas... To je mala pokretljiva ručna lutka, koja se sastoji od glave, vrlo jednostavnog tela, obično bez nogu, koja se navlači na ruku kao rukavica. U vrat lutke animator zavladači kažiprst, palac u lutkinu levu ruku, a srednji ili mali prst u desnu ruku lutke.

[43] Premijerno izvedeno 26. jula 1977. na Festivalu djeteta u Šibeniku

[44] „Gostovanje lutkara“. *Glas Slavonije*. Osijek, 8. 12. 1980., Osijek

[45] Jović, Milica, „Povratak marioneta“. *Vjesnik*. 8. 1. 1983., Zagreb

[46] Савинова-Семова, Анастасия *За двигателната култура на актьора в кукления театър*. Фосфорус, София 2010., стр. 40.

[47] Jović, Milica (bilj. 45.)

[48] Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[49] Z. Skožepa, *Pepeljuga*, režija Marija Kulundžić, kreator lutaka F. Kitak, scenograf S. Beložanski, muzika S. Barić premijera 25. 5. 1957., Beogradsko marionetsko pozorište

[50] Kulundžić, Marija (bilj. 30.), str. 73.

[51] „Momčilo Popadić“. *Slobodna Dalmacija*. 6. 7. 1977.

[52] Rosić, Rajko (bilj. 7.)

[53] Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[54] Isto.

[55] *Lutka teatar*. Glasilo jugoslovenskog saveza UNIMA. br. 5., Beograd 1974., str. 14.

[56] Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[57] Akciju *Selu u pohode* (naziv je dao Slobodan Stojanović, tada dramaturg BDP- a) su osnovali glumci Rastko Tadić (1933-1994) iz *Narodnog pozorišta* u Beogradu i Zoran Radmilović (1933-1985) iz *Ateljea 212*. Prvi nastup je bio u selu Žaočani, podno planine Jelice, kod Čačka 07. 07. 1972. Više od jedne decenije beogradski umetnici: glumci, glumci animatori, operski pevači, pantomimičari, baletani, pisci, nastupali su po selima bez ikakvog honorara. Zahvaljujući njihovoj inicijativi, neka sela su prvi put dobila struju, radio, TV aparate i poklonjeno im je stotine hiljada knjiga. Rastko Tadić je izjavio: "Nastojali smo da naše domaćine inficiramo bavljenjem umetnošću, da se okupljaju i da ih njihovi amateri zabavljaju... Odkivanjem od lošega, navikava se na bolje, dobro, pravu umetnost." Нешић, Анастас „Позориште испод дуда“. *Недељне новости*. 28. 7. 1974., Beograd

[58] *Razigrano srce*, autor J. Beložanski, režija Srbojub Stanković, kreator lutaka V. Nikolin Nikolić, scenograf- kostimograf M. Popović, premijera 13. 05. 1972., Malo pozorište, Beograd

[59] Iz dopisa Radoslava Pavelkića, Beograd, 11. 02. 2013.

[60] Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[61]Rosić, Rajko (bilj. 7.)

[62] Odlikovan je 1980. Ordenom rada SFR Jugoslavije sa srebrnim vencem.

[63]Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[64]Kosanović, J. (bilj. 19.)

[65]Jović, Milica(bilj. 45.)

[66]Šiljegović, S. (bilj. 31.)

[67] Pesnik, pisac (Niš, 1922- Beograd, 1984) po kome *Malo pozorište* 1984. menja ime u: *Malo pozorište Duško Radović*

[68]*Malo pozorište Duško Radović 1949 – 1989.* (bilj. 11.), str. 3.

[69] Isto.

[70]Rosić, Rajko (bilj. 7.)

[71]Isto.

[72]Шапоња, Миланка (bilj. 25.)

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).